

Η Δημοκρατία ως σχέση κράτους και κοινωνίας

του Χρήστου Πάχτα

«Σωστά, και σύμφωνα με το απόλυτο δίκαιο, είναι όσα πολιτεύματα επιζητούν το συμφέρον όλων των πολιτών.

Όμως, όσα επιδιώκουν μονάχα το συμφέρον αυτών που εξουσιάζουν, είναι λαθεμένα, ελαττωματικά, ξεστρατίσματα και διαστροφές των σωστών πολιτευμάτων.

Επειδή έχουν χαρακτήρα δεσποτικό κι ενεργούν πάνω στο λαό σαν να ήτανε δούλοι, ενώ η πολιτεία είναι κοινωνική και ανθόρμητη ένωση ελευθέρων πολιτών».

(Αριστοτέλης, από το Γ' βιβλίο των «Πολιτικών»).

Η έννοια Δημοκρατία έχει σίγουρα παρελθόν, έχει παρόν και όλοι ελπίζουμε ότι θα έχει μέλλον. Το παρελθόν της ανατρέχει στην Ελλάδα του 5ου π.Χ. αιώνα, το παρόν της αφορά όλη την ανθρωπότητα ενώ το μέλλον της εξαρτάται πρωταρχικά από τη κατανόηση και την αποδοχή των αρχών της.

Το παρελθόν της δημοκρατίας πράγματι σχετίζεται με την Ελλάδα δίνοντας έτσι μια βαρεία κληρονομιά στους Έλληνες πολίτες και πολιτικούς. Η Δημοκρατία έτσι, όπως κατανοείται σήμερα είναι μια έννοια συνδεδεμένη με αυτή της ελευθερίας: ελευθερία έκφρασης, ελευθερία διακίνησης, ελευθερία λόγου και αντιλόγου. Αυτή η ελευθερία όμως -που λέγεται να είναι συνδεδεμένη με το κύριο χαρακτηριστικό της φυλής μας, αλλά και κάθε άλλου λογικού και υπεύθυνου πολίτη- κάπου αρχίζει και κάπου τελειώνει.

Αυτό το όριο, αυτός ο νόμος που ορίζει την ελευθερία του πολίτη προσφέρει το πλαίσιο, μέσα στο οποίο ο πολίτης ταυτόχρονα εκτελεί τα καθήκοντα προς τον εαυτό του, προς κάθε άλλο πλάσμα και προς την κοινωνία της οποίας είναι μέλος.

Είναι η εκτέλεση των καθηκόντων και η ανάληψη υποχρεώσεων, που του εξασφαλίζει τις ελευθερίες και τα δικαιώματά του. Είναι η άλλη όψη του ίδιου νομίσματος. Υποθέτω είναι σε όλους αντιληπτό, ότι στο σημερινό περιβάλλον το λόγο έχουν περισσότερο οι εκφράσεις των δικαιωμάτων και των απαιτήσεων παρά η αίσθηση των υποχρεώσεων και των καθηκόντων. Είναι όμως τα καθήκοντα και οι υποχρεώσεις που γείρονται από τη φύση του ανθρώπου και τη φύση του κόσμου μέσα στον οποίο ζει. Και είναι αυτό το πρακτικό νόημα που δίνεται στην Δημοκρατία, ως τρόπος ζωής και ως πολιτεύμα.

Θα προσπαθήσουμε σήμερα, μέσα σε επίκαιρο κλίμα εκλογών στην Ελλάδα αλλά και άλλες δυτικές χώρες, να δώσουμε ένα πρακτικό νόημα στην έννοια Δημοκρατία, ως το πολιτεύμα που, αξιοποιώντας ουσιαστικές αλλά παραμελημένες αρχές, διασφαλίζει τις συνθήκες ελευθερίας σε μια χώρα όπου κάθε πολίτης μπορεί να απολαμβάνει τα φυσικά δικαιώματά του και να αναπτυχθεί στην πληρότητα της ύπαρξής του.

Ο λόγος που θεωρώ αναγκαία την διευκρίνιση των εννοιών «δημοκρατία», «ελευθερία» είναι ότι, όπως και με κάθε άλλη έννοια που καλύπτει ένα σύνολο ιδιοτήτων δημιουργείται σύγχυση κατανόησης, διότι απλούστατα κάθε

Ο κ. Χρ. Πάχτας είναι υφυπουργός Εθνικής Οικονομίας.

άνθρωπος, κάθε πολίτης, έχει τις δικές του παραστάσεις, τις δικές του αντιλήψεις, θα λέγαμε, και μετατρέπει, κατανοεί τις έννοιες μέσα στα δικά του συγκρατημένα πλαίσια.

Από καιρού εις καιρόν λοιπόν, είναι χρήσιμο να επαναδιατυπώνει, κανείς, την ουσιαστική σημασία αλλά και την πρακτική εφαρμογή τέτοιων μεγάλων οικουμενικών αρχών περιγράφοντας επίσης και τους ρόλους των μερών που τις εκφράζουν.

• Η έννοια ελευθερία υπό τον νόμο είναι δανεισμένη από μια σειρά Διαλέξεων του Άγγλου δικαστή Alfred Denning που έδωσε το 1948 με τίτλο «Freedom Under the Law». Σε αυτές τις ομιλίες ο μεγάλος δικαστής εξέτασε τη λεπτή ισορροπία στην Αγγλία των ελευθεριών του πολίτη και των απαιτήσεων του Κράτους, περιέγραψε τον ρυθμιστικό ρόλο της ανεξάρτητης Δικαστικής Εξουσίας και επισήμανε τους κινδύνους διάβρωσης και ανατροπής του όλου συστήματος. Διατύπωσε λοιπόν τις συνθήκες εκείνες για να επιτευχθεί το ζητούμενο από την δημοκρατία.

• Σήμερα όμως, στις ανεπτυγμένες κοινωνίες, η έννοια της Δημοκρατίας φαίνεται να είναι ταυτιζόμενη στο νου μας με δύο αιτήματα: αφενός περισσότερα δικαιώματα, και αφετέρου περισσότερη κρατική μέριμνα για υλική ευημερία. Και τα δύο έχουν τη ρίζα τους στην παραγνώριση ουσιαστικών αρχών και είναι αντιφατικά. Εάν το ζητούμενο στο πολίτευμα είναι η ελευθερία των πολιτών, πώς μπορεί αυτή να βαδίζει με την πλήρη εξάρτηση από διάφορες μορφές κρατικής παρέμβασης παροχής *ελεημοσύνης*;

Η ελευθερία αποκλείει κάθε εξάρτηση τέτοιου είδους, εκτός από την περίπτωση της πραγματικής ανάγκης του πολίτη, όταν αυτός είναι άπορος ή αδύναμος να προσφέρει στη κοινωνία ή και τον ίδιο τον εαυτό του. Το πρώτιστο θέμα που οι πολίτες (πολιτικοί και μη) πρέπει να κατανοήσουμε - ανεξαρτήτως εκλογικού συστήματος, είναι η ορθή λειτουργία της Κυβέρνησης (του Κράτους) σε μία Πολιτεία. Αυτό που επίσης πρέπει να κατανοήσουμε είναι ότι η παρέμβαση πρέπει να γίνει στη νοοτροπία και τους θεσμούς. Εάν αλλάξει η νοοτροπία θα αλλάξει και η συμπεριφορά. Έτσι θα δημιουργηθούν θεσμοί σεβαστοί και αποδεκτοί διότι, είναι μέρος του φυσικού νόμου η σκέψη να προηγείται της πράξης, η πεποίθηση της δράσης.

• Σήμερα, σε παρακώσιμο επίπεδο, το ζητούμενο από πολίτες και πολιτικούς είναι η αναβάθμιση της ποιότητας ζωής. Για να το αποκτήσουμε, χρειάζεται να χρησιμοποιήσουμε το δώρο και χάρισμα του ανθρώπου, τη διάκρισή μας, ή κατά τον Πλάτωνα, τον λογισμό μας.

• Η χρήση του λογισμού από τους πολίτες, θα προσφέρει στην κοινωνία ικανούς εκπροσώπους στο βήμα και στο βαθμό που εκείνοι αφενός μεν θα αντιλαμβάνονται τις υποχρεώσεις τους απέναντι στην πολιτεία και αφετέρου θα χρησιμοποιούν τη διακριτική τους ικανότητα, στο βαθμό αυτό το πολίτευμα της Δημοκρατίας θα τους προσφέρει τη δυνατότητα να εκφράσουν και να εφαρμόσουν ιδέες που απαιτούνται για την αναβάθμιση του επιπέδου ποιότητας της ζωής μας. Στον ίδιο βαθμό, οι σχέσεις κράτους και κοινωνίας θα είναι εναρμονισμένες καθώς θα αναγνωρίζεται ο ρόλος και οι λειτουργίες κάθε μέρους του συνόλου, όπως ακριβώς είναι εναρμονισμένοι οι ρόλοι και οι λειτουργίες όλων των κυττάρων που απαρτίζουν έναν οργανισμό.

• Ποιός είναι όμως ο ρόλος της Κυβέρνησης; Πριν μερικές χιλιάδες χρόνια, ο σοφός κινέζος Λάο Τσου λέει με απλά λόγια:

«Μπορείς να αγαπάς τον λαό, να κυβερνάς την Πολιτεία και να μην παρεμβαίνεις;...

Να καθοδηγείς χωρίς να εξουσιάζεις;»

Έτσι εκφράζεται η ουσία του ρόλου της Κυβέρνησης. Αυτός φαίνεται να είναι ο ρόλος, που οι εκπρόσωποι των πολιτών καλούνται να εκπληρώσουν σε μια Δημοκρατική Πολιτεία.

Η απόδοσή τους, η ικανότητά τους να παίξουν αυτόν τον ρόλο με λιγότερη ή περισσότερη αυθεντικότητα, είναι η μόνη αλλαγή στο χρόνο.

• Εάν οι συνθήκες δείχνουν πως σήμερα αυτή η απόδοση δεν είναι ικανοποιητική, μπορούμε να ξαναδοκιμάσουμε και να ξεκινήσουμε από τους θεσμούς. Η νομοθετική, η εκτελεστική και η δικαστική εξουσία θα πρέπει να αποκτήσουν την αυτονομία τους. Να πάψουν να διαπλέκονται και η μια να επικαλύπτει την άλλη. Και ο έντυπος και ηλεκτρονικός τύπος, η τέταρτη αλλά πανίσχυρη στις μέρες μας εξουσία, να αυτοπεριοριστεί ή να υποχρεωθεί στην άσκηση του φυσικού του ρόλου.

Αυτού, της επισήμανσης της κριτικής, του αντιλόγου, του γνήσιου καθημερινού εκφραστή της πανίσχυρης κοινής γνώμης. Χρειάζεται όμως θάρρος.

Θάρρος να αναγνωρίσουμε, να διαπιστώσουμε, να διαγνώσουμε τη σημερινή κατάσταση και θάρρος να ξανακάνουμε την προσπάθεια. Οι συνέπειες από τις συνθήκες και τις πράξεις του παρελθόντος δεν μπορούν να αποφευχθούν.

• Η σπορά του παρελθόντος έχει δώσει τους καρπούς της και πρέπει να τους θερίσουμε. Εάν όμως αντιμετωπίσουμε τα γεγονότα με νέα κατανόηση και δώσουμε στους εαυτούς μας μια νέα ευκαιρία, μια ευκαιρία πέρα από σύνορα και πολιτισμικές διαφορές, μπορούμε αναγνωρίζοντας, όλοι μας, με εντιμότητα τα λάθη του παρελθόντος, να δώσουμε νέα κατεύθυνση στα γεγονότα, να δώσουμε μία καλύτερη ευκαιρία για την ερχόμενη γενιά.

• Ο χρόνος που απαιτείται για την ολοκλήρωση του κύκλου μιας κίνησης στο χώρο των ιδεών, της πολιτικής, είναι μεγάλος. Για παράδειγμα, οι καρποί μιας βιομηχανικής μονάδας, μπορούν ανάλογα με την πολυπλοκότητα της παραγωγής του προϊόντος, να εμφανιστούν μέσα σε λίγους μήνες ή και λίγα χρόνια. Οι καρποί μιας αλλαγής πολιτικής, μιας αλλαγής στο χώρο των ιδεών, χρειάζονται περισσότερο χρόνο και αυτό είναι το σημείο που όλοι εμείς, πολίτες και πολιτικοί, πρέπει να κατανοήσουμε, καθώς απαιτούμε αποτελέσματα.

Χρειάζεται υπομονή και κατανόηση από όλους. Χρειάζεται όμως και εγρήγορη και ικανότητα διάκρισης. Τότε θα μπορούσαμε να έχουμε σωστό σχεδιασμό, θα μπορούσαμε να έχουμε συνέπεια.

• Θα τελειώσω με ένα απόσπασμα από τον Πλάτωνα, όπου με ρεαλισμό και καθαρότητα περιγράφει ποιό είναι το στοιχείο που θα επιφέρει την επανόρθωση μιας πολιτείας απευθυνόμενος και καθοδηγώντας τον κυβερνήτη. Στην περίπτωση μιας Κυβέρνησης η ιδέα είναι η ίδια, απλώς απαιτεί συμφωνία στα θέματα αρχών:

«Για να μεταβάλει τα ήθη της Πολιτείας, ο κυβερνήτης δεν χρειάζεται ούτε πάρα πολύ χρόνο ούτε πολλή προσπάθεια. Αλλά αυτό που χρειάζεται είναι ότι ο ίδιος πρέπει πρώτος να προχωρήσει στην κατεύθυνση που θέλει, προτρέποντας τους πολίτες είτε προς τις επιδιιώξεις της αρετής είτε προς το αντίθετο.

Ο ίδιος πρώτος, με το δικό του παράδειγμα, θα δείξει τη γραμμή δράσης, δίνοντας επαίνους και τιμές στα σωστά πράγματα και μομφή στα αντίθετα, και κολάζοντας όποιον δεν πειθαρχεί, ανάλογα με την κάθε πράξη».

Ας δοκιμάσουμε λοιπόν. Τρόπος και στάση ζωής.

Ήσθε η ώρα της σύγκρουσης με όλες εκείνες τις δυνάμεις που δρουν ανασταλτικά στην πρόοδο του τόπου, παλεύουν

να τον δέσουν με ότι φεύγει.

Η σύγκρουση μαζί τους πρέπει να είναι αδυσώπητη και να οδηγήσει σε μια νέα κοινωνική ηθική, ένα νέο πλαίσιο αξιοκρατίας και αξιοπρέπειας, που θα αντικαταστήσει την υποβάθμιση των κοινωνικών αξιών.

Η ελληνική κοινωνία παρακολουθεί με αγωνία την προσπάθεια για την αναζήτηση του καινούργιου, του ουσιαστικά διαφορετικού από τις μέχρι σήμερα πρακτικές.

Η χώρα μας πρέπει να χαράξει αποφασιστικά το δρόμο της και να διαμορφώσει με σαφήνεια και δυναμικότητα τη στάση της απέναντι στις συνεχείς προκλήσεις που εντείνονται στον ευαίσθητο γεωπολιτικό της χώρο.

Η κινητήρια δύναμη του χώρου μας, υπήρξε σε όλες τις περιόδους -τις εύκολες και τις δύσκολες- η αναζήτηση και η αμφισβήτηση.

Αν τελειώσει η πολιτική αναζήτηση, αν τελειώσει η αμφισβήτηση των κατεστημένων πρακτικών και ιδεών, αν βουλευτούμε με όσα έχουμε ήδη, τότε θάχουμε το τέλος των ιδεών μας.

Να συνεχίσουμε να διατηρούμε το δικαίωμα να προβλέπουμε σε αυτά που δεν υπάρχουν αλλά θα έπρεπε και θα

μπορούσαν να υπάρχουν.

Είναι χρέος όλων μας να συνεχίσουμε μια πορεία, που είναι η μονη δυνατή πορεία προς την Ελλάδα του 21ου αιώνα. Δεν κλείνουμε πίσω μας τον 20ό αιώνα. Ανοίγουμε τον δρόμο για τον 21ο αιώνα.

Αυτό προϋποθέτει συναίσθηση της ευθύνης, προϋποθέτει κατάθεση των σωματικών και ψυχικών μας δυνάμεων. Είναι υπόθεση ψυχής και όχι μια επένδυση προσωπικών συμφερόντων. Υπόθεση ψυχής ας είναι το μέλλον .....Δημοκρατία.

Ζούμε σε μια κοινωνία που επιβραβεύει την μικρότερη προσπάθεια. Ζούμε σε μια κοινωνία που δεν είχε την ηθική ως κινητήριο μοχλό. Ζούμε σε μια κοινωνία μετριοκρατίας και όχι αξιοκρατίας.

Έχουμε χρέος να αποφύγουμε την εξομοίωση με την υπάρχουσα κατάσταση.

Έχουμε χρέος να την ανατρέψουμε, να την αλλάξουμε ν' αναπνεύσουμε και να ζήσουμε το καινούργιο. Και κανείς δεν μπορεί ν' αλλάξει τίποτα αν γίνει όμοιος με ό,τι θέλει ν' αλλάξει.

Ο ρόλος των Α.Ε.Ι. σε μια πολυ-πολιτισμική κοινωνία

του Γιάννη Πανούση

Οι θεμελιώδεις λειτουργίες των Α.Ε.Ι. είναι γνωστές και αφορούν τη μεταλυκειακή εκπαίδευση, την ανάπτυξη της έρευνας και του πολιτισμού, τη συμβολή στις ανάγκες ανθρώπινου δυναμικού για την κοινωνία της γνώσης, την εξειδίκευση και την κατάρτιση, την ανταγωνιστικότητα της οικονομίας, την κοινωνική κινητικότητα.

Εξ' ίσου όμως σημαντικός ρόλος των Πανεπιστημίων σήμερα είναι η χάραξη εθνικής στρατηγικής για την ισότητα και την εξάλειψη των διακρίσεων.

Παρά την τάση από-ιδεολογικοποίησης ή απο-πολιτικοποίησης των δημοσίων οργανισμών και διαχωρισμού της κριτικής από τη διδασκαλία/έρευνα, τα Α.Ε.Ι. άλλοτε ακολουθώντας "το παράδειγμα ισορροπίας" κι άλλοτε "το παράδειγμα σύγκρουσης", άλλοτε επιχειρώντας τον εκδημοκρατισμό κι άλλοτε τον εκσυγχρονισμό τους, άλλοτε θεωρούμενα "ουδέτερα" και άλλοτε "στρατευμένα", πάντα πρωτοπορούν σε σχέση με τις προτάσεις για την αντιμετώπιση των κοινωνικών προβλημάτων του καιρού τους. Οι γνώσεις και οι ικανότητες που προσφέρουν τα Α.Ε.Ι. πρέπει να συμβάλουν στην προσαρμογή των νέων όχι μόνο στην κοινωνία της χώρας αλλά και στα πολιτισμικά/πολιτιστικά και κοινωνικά συστήματα περισοστέρων χωρών.

Σημαντικό στοιχείο μιας τέτοιας προσαρμογής είναι η υιοθέτηση των αξιών του πλουραλισμού δηλ. της αναγνώρισης, ανοχής και απόδοσης της διαφορετικότητας, χωρίς ιεραρχίες/σχεσεις ανωτέρων/κατωτέρων και βέβαια, χωρίς απορρίψεις/περιθωριοποιήσεις.

Η πολυπολιτισμική κοινωνία συνδέεται με τα Α.Ε.Ι. κυρίως μέσω της διαπολιτισμικής αγωγής και εκπαίδευσης.

Υστερα από μία περίοδο όπου κυριαρχούσε η melting pot ιδεολογία (δεκαετία του '60) και η προσοχή ήταν

στραμμένη στη "γλωσσική μειονεξία" και το "εκπαιδευτικό έλλειμμα", ακολούθησε η περίοδος "της αντισταθμιστικής προσέγγισης" και της διασφάλισης ίσων ευκαιριών και σήμερα διανύουμε την περίοδο της κατανόησης και αναγνώρισης των πολιτισμικών αξιών όλων των κοινωνικών ομάδων.

Η διαπολιτισμική εκπαίδευση για να πετύχει πρέπει να προχωρήσει σε ριζική αλλαγή των προγραμμάτων και να συγκρουσθεί με την πολιτισμική τυποποίηση, η οποία οδηγεί αμετάκλητα στην αλλοτρίωση ή στην εθνική απομόνωση. Κάτι τέτοιο προϋποθέτει την αλλαγή του ίδιου του δασκάλου, ο οποίος καλείται ν' αποβάλει τα δικά του ιδεολογήματα και να ενθαρρύνει τους φοιτητές του στην ανάπτυξη ανθρωπισμού και στην απόρριψη στερεοτύπων.

Για τα ελληνικά Α.Ε.Ι. η μεγάλη πρόκληση σχετίζεται με ένα όραμα στραμμένο προς τα Βαλκάνια. Υπερβαίνοντας τόσο τις αλτρουστικούς χαρακτήρα Μεγάλες Ιδέες ή και τους βίαιους εκσεροβισμούς, εξελληνισμούς, εκτουρκισμούς,

Ο κ. Γιάννης Πανούσης είναι καθηγητής, πρόεδρος του Δημοκρατικού Πανεπιστημίου Θράκης.